

Historie Huis ter Heide en Norgervaart

Op deze en volgende pagina's vindt u informatie over de buurtschap Huis ter Heide, gelegen tussen Assen en Veenhuizen, grotendeels langs de Norgervaart en de Kolonievaart, en tussen het grote natuurgebied Het Fochteloër Veen en het esdorpenlandschap ten zuiden van Norg.

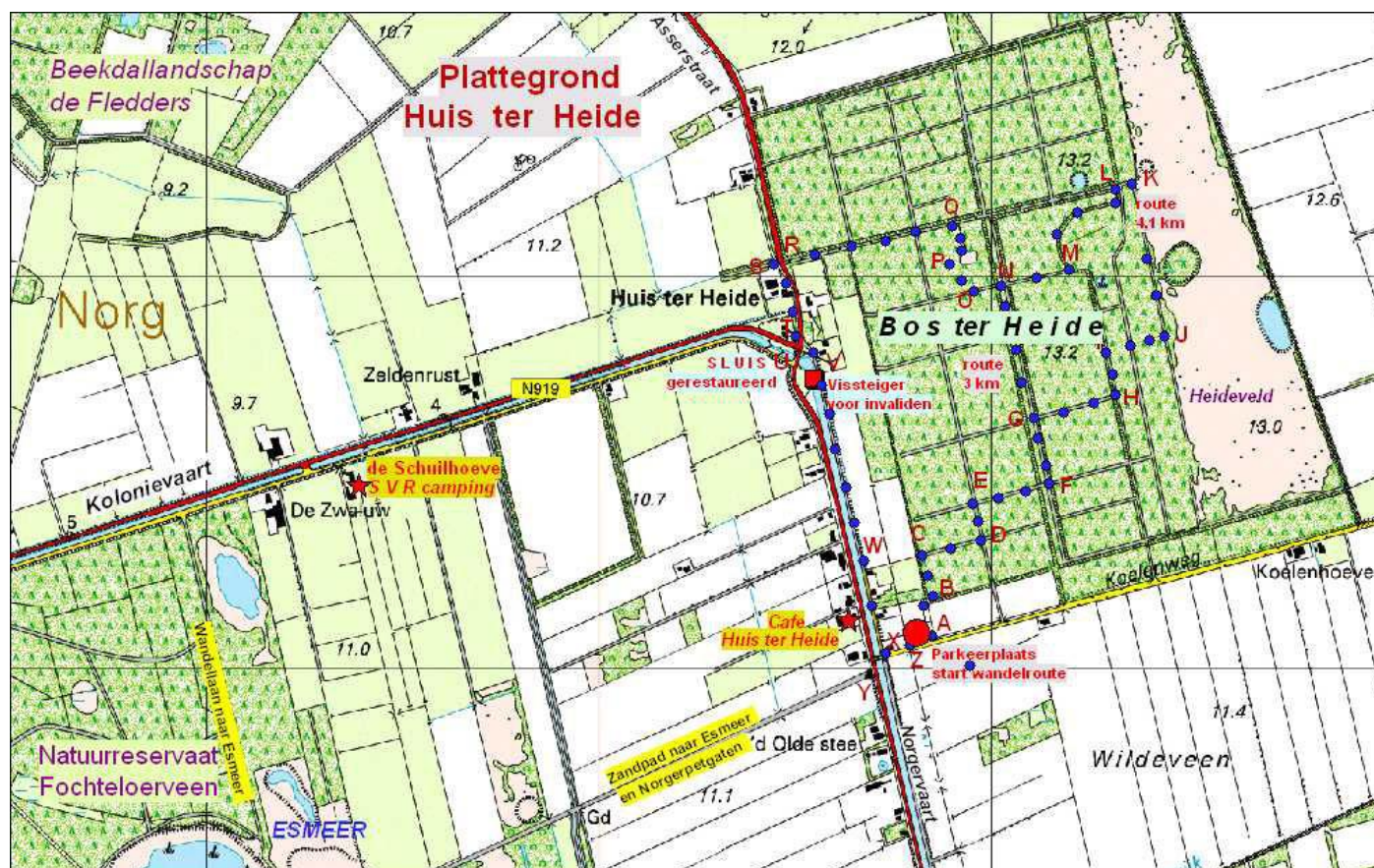
Bestuurlijk behorend tot de gemeente Noordenveld, maar ook de bewoners langs het deel van de Norgervaart gelegen in de gemeenten Middenveld en Assen maken van oudsher deel uit van die gemeenschap.

Leefbaarheid anno 2009.

De buurtschap heeft geen winkels voor de dagelijkse levensbehoeften en verdere verzorging. Wel heeft het altijd een dorpscafé gehad die nu ook de functie van dorpshuis vervult, de plaats waar het verenigingsleven zich afspeelt. De buurtschap heeft een belangenvereniging, de vrouwenvereniging Onder Ons, de ijsvereniging NKZ, en sinds een aantal jaren een touwtrekvereniging. In het midden van de vorige eeuw heeft de buurtschap ook nog een reisclub gehad en een meisjesvereniging, maar deze zijn opgeheven. Ook een voetbalvereniging heeft tussen de jaren 30 en 50 van de vorige eeuw een wisselend bestaan gekend. Men voetbalde op een heideveldje ten noorden van de school aan de Asserstraat tegen teams uit naburige buurtschappen.

De oorspronkelijk op de agrarische sector gerichte bevolking is ook hier door de economische vooruitgangen de groter wordende mobiliteit langzamerhand gewijzigd tot een hedendaags meer voorkomende plattelandsgemeenschap van mensen met een agrarisch bedrijf of daaraan verwant, hier geboren en die elders zijn gaan werken, import van elders die het buitenleven waarderen, maar elders werken en ouderen die er voor kiezen om hier zo lang mogelijk te blijven wonen.

De buurtschap is zeer beperkt in zijn ontwikkelingsmogelijkheden. Het heeft echter een zeer aantrekkelijke natuurlijke omgeving. Allerlei ontwikkelingen hebben er toe geleid dat in 1996 een leefbaarheidsplan van de buurtschap bij de provincie in de prijzen is gevallen. Het plan is gesubsidieerd en in 2002 uitgevoerd tot volle tevredenheid van de bevolking. Het is goed merkbaar dat de uitvoering van het plan de recreatieve aantrekkelijkheid van de buurtschap aanmerkelijk heeft vergroot.

Op de volgende pagina een greep uit de historie van deze streek.

Het ontstaan van de buurtschap Huis ter Heide.

De grond rond het huidige Huis ter Heide behoorde tot de marke van Norg, Zuid- en Westervelde en bestond grotendeels uit veen en heidevelden.

Deze gronden maakten deel uit van het grote veengebied op de grens van de provincies Friesland, Groningen en Drenthe. Incidenteel vond hier turfwinning plaats voor de eigen behoeften van de boeren van Veenhuizen, Zuid- en Westervelde. Turfwinning in het groot vond hier niet plaats, want er was geen mogelijkheid tot afvoer van de turf door kanalen. Op provinciaal bestuurlijk niveau liepen de inzichten omtrent de exploitatie van de venen in dit gebied, en dan vooral langs welke kanalen de turf en het water moest worden afgevoerd, tot ongeveer 1800 behoorlijk uiteen. De Groningers vreesden wateroverlast als een verbinding werd gemaakt met kanalen die het water afvoerden richting Lauwerszee en de Friezen wilden naar het oordeel van de Drenten bovenmatig meeprofiteren van de turfwinning, wanneer een verbinding werd gemaakt met de Friese wateren.

Hollandse participanten hebben geprobeerd om de venen rond Veenhuizen te ontginnen. In 1639 hebben zij een plan laten ontwerpen, waarbij de rond 1550 gegraven Schipsloot tussen Veenhuizen en Een als afvoerkanaal zou dienen naar het Grote diep. Vandaar zou dan de stad Groningen kunnen worden bereikt. De Schipsloot is verruimd en er is een verlaat gemaakt. Tot ontginning is het echter nooit gekomen. De heer van Nienoord vreesde concurrentie voor zijn verveningen bij Leek en kwam in augustus 1652, formeel uit naam van het Aduarder zijlvest, maar in werkelijkheid uit eigen belang met een groep veenarbeiders naar dit gebied om het verlaat te vernielen en de Schipsloot te dempen. De Veenhuizers en Eeners konden geen weerstand bieden. Veenhuizen telde toen slechts 5 erven. (Zie de artikelen over Veenhuizen op <https://www.dorpshistorie.nl>) De ontginning hier moest wachten op de voortgang van de plannen in de grote Smildeger venen.

Deze venen waren al in ontginning en t.b.v. de afwatering en de afvoer van turf was in 1780 de Drentse Hoofdvaart al gegraven tot in het centrum van Assen.

Met het graven van de Norgervaart, als aftakking van de Drentse Hoofdvaart, is men begonnen in 1790.

De Norgervaart is in eerste instantie niet verder gegraven dan tot aan de gemeentegrens met Norg.

Vanaf 1795 tot 1812, toen Nederland deel uitmaakte van de Franse Republiek, waren veel gebieden tot nationaal bezit verklaard.

De gerechtigden in de marke van Norg, Zuid- en Westervelde, in feite Johannes Tonckens, verreweg de grootste gerechtigde in de marke, tevens schulte van Norg en lid van de Staten van Drenthe hadden er het allergrootste belang bij dat de Norgervaart zo spoedig mogelijk werd doorgetrokken tot in hun venen.

Het graven van de Norgervaart binnen de gemeente Norg is gebeurd nadat de markgenoten, in feite dus Tonckens, zich garant stelden voor de kosten. Dit deel kwam gereed in 1816.

Tussen 1819 en 1824 heeft de Staat ruim 3000 ha grond gekocht in Veenhuizen en omgeving, waaronder een zeer groot deel van de markgenoten van Norg, Zuid- en Westervelde, t.b.v. de oprichting en inrichting van de kolonie Veenhuizen.

De naam Veenhuizen wordt reeds in 1381 vermeld in een lijst van leengoederen. In 1811 had deze buurtschap 47 zielen en lag aan de rand van een groot heide en veengebied, de Smildeger Venen.

Voor de bereikbaarheid van de kolonie Veenhuizen was het gewenst een vaarverbinding te hebben met de Drentse Hoofdvaart. In 1823 is begonnen met het graven van de Kolonievaart, welke ter plaatse van de toenmalige turfweg van Zuidvelde aansluit op de reeds gegraven Norgervaart, welke in 1816 gereed gekomen is. Op dat moment (1823) waren op de kop van de Norgervaart reeds enkele woningen gebouwd en/of in aanbouw.

1816 mag worden bestempeld als het ontstaan van de huidige buurtschap Huis ter Heide.

Het Vaarhuis was toen gereed en bewoond door de familie Roemer. Hun dochter Beerendina is hier op 10 mei 1817 geboren. Reeds in 1826 kwam er een bootverbinding Meppel-Veenhuizen tot stand via de Norgervaart. De Norgervaart kon tevens worden benut voor de drooglegging van het naastliggende deel van de Smildeger Venen, genaamd het Kloosterveen. In 1830 werd de verbinding met Veenhuizen afgesneden door een dam, vanwege teveel waterverlies in de Drentse Hoofdvaart. Besloten werd om een sluis te maken, welke in 1837 gereed kwam waardoor de scheepvaart naar Veenhuizen weer mogelijk was.

Na het graven van de Kolonievaart is hier ook de vervening echt op gang gekomen.

Friese veenarbeiders, voornamelijk uit de Stellingwerven kwamen naar deze streek.

De bebouwing ontwikkelde zich in eerste instantie voornamelijk langs de Norgervaart, omdat daar, in het Kloosterveen, gewerkt werd. Het gehucht wat hier ontstond noemde men ook Norgervaart, evenals het kanaal. De naam Huis ter Heide als aanduiding van de buurtschap komt voor het eerst voor op een kaart van 1840. De naam houdt waarschijnlijk verband met een zomerwoning van de familie Tonckens welke was gelegen aan het eind van het voetpad over de heide van Westervelde naar het Esmeer, dus aan de oever van dit meer. In akten van de familie Tonckens wordt als nadere aanduiding van de ligging van een perceel soms gesproken van "gelegen nabij ons huis ter heide bij het Esmeer".

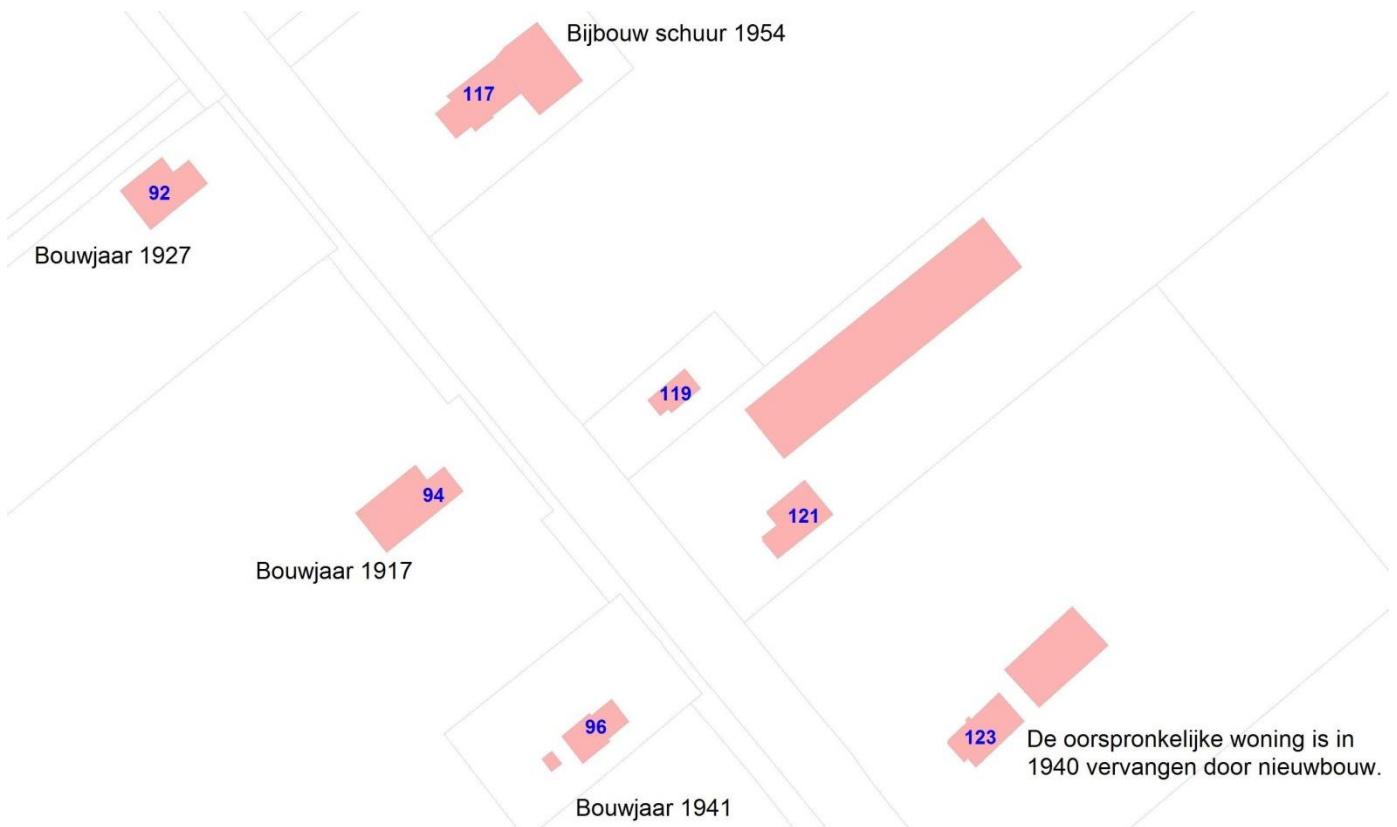
Voor 1825 waren de gronden ter plaatse van de huidige Norgervaart in gebruik bij de markgenoten van Norg, Zuid- en Westervelde en bij de markgenoten van Witten. Het hele gebied was begroeid met heide en de schaapherders van de dorpen Witten en Zuid- en Westervelde lieten hier de schapen lopen. Het Esmeer met zijn zandige bodem had de functie van drink en wasplaats. De Zuidvelders gebruikten vooral het Wilde Veen als winplaats voor de wintervoorraad turf. Ongeveer waar nu de Asserstraat ligt liep vroeger de Zuidveldiger Turfweg over de heide en dit pad eindigde waar nu de Koelenweg ligt. Het laatste eindje is nog in het terrein zichtbaar tussen de twee percelen bouwland, in het verlengde van het pad door het bos.

Bebouwingshistorie Huis ter Heide en Norgervaart.

In 1832, na het gereedkomen van de kadastrale kaart van de gemeente Norg, bleek dat er op vijf percelen een woning of gebouw aanwezig was. Het Vaarhuis, (nu Asserstraat 136), een gebouw ter plaatse van nu Asserstraat 139, een (houten?) gebouw aan de oostkant van de Norgervaart, ongeveer 50 meter ten zuiden van de huidige Koelenweg, en twee woningen aan de westkant van de Norgervaart. De meest noordelijke stond ten noorden van het perceel Norgervaart 2, vòòr de nu nog bestaande schuur op dit perceel. De ander stond direct ten noorden van het pand Norgervaart 16, waar nu de garage van dit pand staat. Deze woning had tot de afbraak het huisnummer Norgervaart 14. Deze woningen zijn gebouwd direct na het gereedkomen van de Norgervaart in 1816. Het houten gebouw ten zuiden van de Koelenweg was in 1843 al weer verdwenen, toen het Wilde Veen in kavels werd verdeeld. Waarschijnlijk is deze keet toen verplaatst naar de westkant van het kanaal, direct ten noorden van het huidige pand Norgervaart 20. In 1842 is het toen nog hier aanwezige gezamenlijk bezit van de markgenoten van Norg, Zuid- en Westervelde verdeeld in veenplaatsen, zoals die grotendeels ook nu nog aanwezig zijn en zijn de veenplaatsen in particulier bezit overgegaan. Vanaf toen is ook de bebouwing op gang gekomen. Met behulp van de gegevens van het kadaster is de opeenvolgende bebouwing gereconstrueerd en op kaartjes weergegeven, met als achtergrond de kadastrale situatie van omstreeks het jaar 2000.

Deel Asserstraat, behorend tot het dorp Zuidvelde, maar de bewoners voelen zich betrokken bij de buurtschap Huis ter Heide.

Alle kaartjes zijn noordgericht.

Langs het perceel 92 loopt een zandpad richting de Slokkert en ten noorden van de woning 117 loopt een zandpad naar het Ankehaarsveld.

De onderwijzerswoning (nr. 130)
en de school (nr. 132)
zijn gebouwd in 1927.

2 dubbele woningen.
Bouwjaar 1954

131/133

135

137

130

132

Na de sluiting van de school in 1970
is dit gebouw omstreeks 1975
verbouwd tot 2 wooneenheden.

Dit deel van de Asserstraat is het formele begin van de
buurtschap Huis ter Heide komend vanaf Zuidvelde.

Ten noorden van het perceel 130 lag omstreeks 1930-1940 een
heideveld waarop het voetbalveld van NZC (Norgervaart-
Zuidvelde Combinatie) was aangelegd.

Ten zuiden van het perceel 137 begint het Tonckensbos.

Boerderij gebouwd in 1907
en in 1921 vergroot.

134

Deze woning is het eerste gebouw dat na
het gereedkomen van de Norgervaart in
1816 hier is gebouwd.
Het kreeg als naam "Het Vaarhuis".
Het was een vervenerswoning
annex logement.

136

schuur 1816

schuur met woongedeelte
gebouwd 1871.

In 1971 zijn deze gebouwen geheel gerenoveerd
onder toezicht van Monumentenzorg.

139

De eerste woning ter plaatse van
het huidige nummer 139
is omstreeks 1816 gebouwd
en bevatte twee wooneenheden.
In 1908 gesloopt (brand??) en weer
herbouwd als dubbele woning.

De sluiswachterswoning is gebouwd
in 1882 bij de aanleg van de sluis.

In 1941 is de woning gesloopt
en vervangen
door de huidige woning.

140

Kolonievaart

Koloniesluis

Deze woning is in 1910 gebouwd.

141

Kolonievaart

1

Bouwjaar 1915

De woning welke hier gestaan heeft is gebouwd in 1878 en gesloopt in 1941.

2

De oorspronkelijke woning is in 1918 gebouwd en in 1930 door brand verwoest en daarna weer opgebouwd.

4

Bouwjaar 1929 en gesloopt in 2006.

6

De eerste woning is gebouwd in 1922 en in 1948 vergroot. In latere jaren heeft verdere vergroting plaatsgevonden.

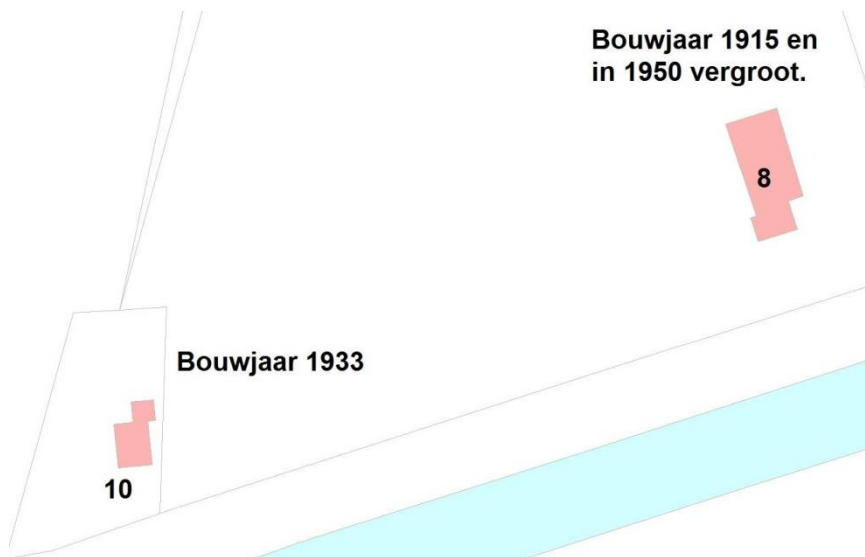
3

Het pand op nummer 3 is gebouwd in 1985 en direct erna is de oude woning afgebroken. Het pand is omstreeks 2000 aangepast in verband met bedrijfsbeëindiging en het opzetten van een camping.

5

Bouwjaar 1924

De oorspronkelijke woning achter nummer 3 is van 1908 en de schuur is in 1948 gebouwd

Kolonievaart richting Veenhuizen.

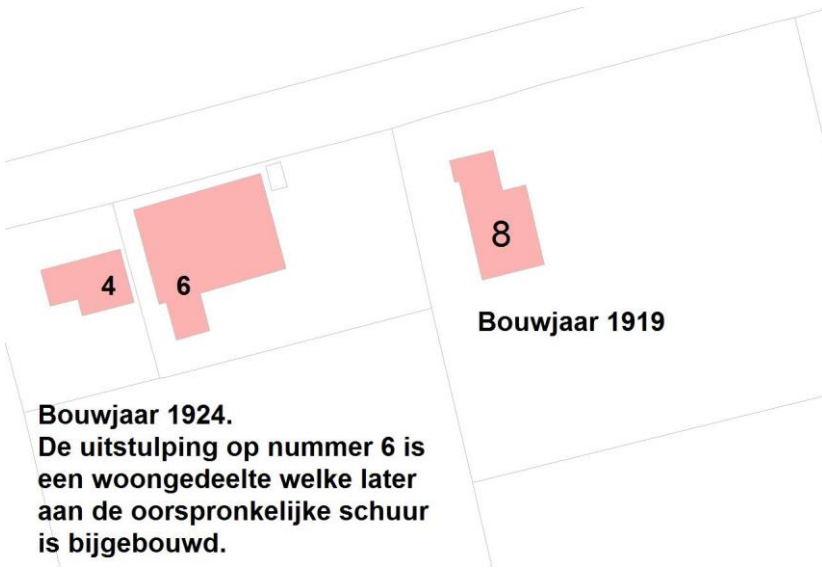
De woningen 12, 14 en 16, gelegen ten westen van de Fledders, zijn niet afgebeeld.

Vanaf hier de bebouwing langs de Koelenweg.

Met een rode kleur is de huidige (2000) aanwezige bebouwing weergegeven.

Omstreeks 2000 werd de woning Koelenweg 6 bewoond door Iwema, beroepsfotograaf, die onderstaande foto heeft gemaakt, gezien vanaf de tuin.

Bouwjaar 1924.
De uitstulping op nummer 6 is een woongedeelte welke later aan de oorspronkelijke schuur is bijgebouwd.

Boerderij Koelenweg 10 in maart 1945 verwoest tijdens gevechten tussen Franse parachutisten en Duitse troepen.

De huidige boerderij is in 1946 gebouwd op de puinhopen van de boerderij, welke in 1938 is gebouwd en die eind 1944 door oorlogsgeweld in brand is geraakt.

De woningen langs de Norgervaart worden in een afzonderlijk bestand opgenomen, aan te klikken vanaf de website.

